

Генерал-лајтнант МАТЕ ЈЕРКОВИЋ

О ПОЈАВИ И РАЗВОЈУ ОПЕРАТИВНЕ ВЈЕШТИНЕ

Оперативна вјештина, као посебна област ратне вјештине, далеко је млађа од тактике и стратегије. Ово је сасвим разумљиво ако се има у виду да се операција као предмет оперативне вјештине у ратној пракси појавила далеко касније него бој — као предмет тактике и рат у цјелини — као предмет стратегије.

Каснија појава операције у борбеној пракси објашњава се, у првом реду, развојем производних снага и ратне технике, а још каснија појава оперативне вјештине, као теорије која се бави проучавањем операције, може се објаснити, углавном, неспособношћу буржоаских војних теоретичара, који су били позвани да у своје вријеме теоретски расвјетљавају појаву те нове борбене праксе. Као што је познато, први елементи појма операције појавили су се већ у доба Наполеона и послије се, даљим развојем индустрије, све више и брже оформљавали у нови облик оружане борбе, који се по својим битним особинама — спсјегу, садржају и форми — разликовао и од боја и од рата у цјелини. У другој половини XIX, а особито почетком XX стољећа — за вријеме Првог свјетског рата — операција је попримила готово потпуно контуре нове форме борбене праксе. Војна теорија, међутим, заостајала је далеко за праксом.

Раскорак између праксе и теорије по питању операције и оперативне вјештине до нашег периода изгледа кроз новију историју у grubим цртама овако:

Први замци операције појавили су се у ратној пракси за вријеме Наполеона, нарочито за вријеме његовог похода на царску Русију (1812 године). Наполеонова замисао да се обрачуна са руским оружаним снагама у једном генералном сукобу, тј. на његов до тада уобичајени начин, пропала је; његов поход претворило се у читав низ крупнијих и ситнијих оружаних сукоба одвојених по простору и времену.

Војна теорија, већ у то вријеме, познаје термин операције. Тај термин налазимо у војностручним дјелима Наполеонових савременика. У својој књизи „Преглед ратне вјештине“*) француски војни теоретичар генерал

*) Барон де Жомини: „Преглед ратне вјештине”, изд. Геца Кон а. д., Београд, 1939 године.

Жомини посвећује цијеле главе појму операције. На први поглед, дакле, чини се да је теорија ишла упоредо са праксом. Но, уствари, није било тако. Појам „операције“ остаје код Жоминија потпуно нерашчишћен. Он га узима сад у једном, сад у другом, али никако у његовом правом смислу. За њега је операција „маневровање армије на бојишту и разни начини вођења трупа у нападу“. На другом мјесту он назива операцијом „ситне разне детаље: спроводи транспорта, фуражовање, борбе претходница и заштитница, напади на стражарска одељења“, итд. Укратко, тај термин још ни издалека не саржри оно што ми данас разумијемо под операцијом.

Што се тиче појма оперативне вјештине, тај термин уопће не постоји код Жоминија, иако је он већ наслућивао да се појавило у пракси нешто ново, што се не да стрпати ни под појам стратегије, ни под појам тактике. Он покушава да ту појаву обиљежи називом „велике тактике“, дијелећи тактику на „велику тактику“ и тактику „ситнијих разних детаља“. Но међу њима он није правио неке јасне и одређене разлике.

Његов савременик, познати њемачки војни историчар и филозоф-теоретичар Карл фон Клаузевиц (1780—1831), дијели ратну вјештину на тактику и стратегију, при чему је „тактика учење о употреби оружаних снага у боју, а стратегија учење о употреби бојева за добитак рата“. *) У ширем смислу, ратна вјештина, по Клаузевицу, обухвата још и припрему оружаних снага до борбе и свестрано материјално обезбјеђење војске за вријеме борбе и послије ње.

Термин „операција“ код Клаузевица претставља све, само не борбу. По њему, операција — то су разни покрети војске, снабдијевање, развој за борбу, евакуација, итд., дакле, најразличнија дејства војске која се проводе до и послије борбе, односно ван борбе.

Термин и појам „оперативна вјештина“ или ма какав други назив и раздио теорије ратне вјештине, који би обрађивао начела о припреми и спровођењу овог „нечег новог“ што се већ тада било у пракси појавило и што је по неким признацима било шире од боја, а уже од рата у цјелини, уопће се код Клаузевица нигде не спомиње.

Према томе, по Клаузевицевој теорији, рат се добијао непосредно бојевима, увезаним једним јединственим стратеским циљем. У стварности, у пракси, ово већ није одговарало истини, јер се рат почео већ тада добити низом, додуше, још не сасвим искристалисаних операција, увезаних јединственим стратеским циљем, а операција се већ почела појављивати као низ бојева, увезаних јединственим оперативним циљем.

У вријеме Клаузевица и Жоминија тај раскорак између теорије и праксе био је још заиста незнатан, јер се операција тек појавила и није имала своје јасно обиљежје. Зато је донекле и разумљиво, да војна теорија тог времена није могла да даде јасну диференцијацију између боја, операције и рата и да створи за обраду тих појмова одговарајуће раздјеле теорије ратне вјештине.

*) Карл фон Клаузевиц: „О рату“, први том, стр. 129—136 изд. Геца Кон, Београд, 1939 године.

Међутим, већ у првој половини, а особито у другој половини XIX стољећа ситуација се битно мијењала. Нагли развитак производних снага и технике ствара низ нових фактора који корјенито мијењају услове за развитак ратне вјештине. Општа војна обавеза довела је до масовних армија. Жељезнички саобраћај омогућавао је брзу концентрацију снага. Једним сукобом, као за време Наполеона, није се више могао решавати рат; рат се сада решава низом сукоба, који су све више и више добијали нове, карактеристичне црте својствене савременим операцијама.

И доиста, већ Молтке, на примјер, у пруско-француском рату 1870/71 године, руководи трима армијама које дејствују на врло широком фронту, или боље рећи на одвојеним правцима опћег фронта, при чему између тих армија не постоји дотада уобичајено тактичко садејство по времену и простору. Дејства тих армија обједињавала су се стратешким циљем — добити рат, побједити Французе. Значи нови појам ратне праксе био је већ сасвим очигледан.

Па ипак, упркос оваквом чињеничком стању, тај исти Молтке, који је био не само практичар, него и теоретичар, у својим теориским дјелима, чланцима и инструкцијама није у том погледу исправљао и допуњавао војне теоретичаре и историчаре Блумеа, Шлихтинга, Шерфа и Верноа, који су развијали њемачку војну мисао под његовим руководством. Ово, наравно, не значи да су теоретски напори Молткеа и осталих споменутих њемачких војних писаца остали без резултата. Они су, узевши у цјелини, унапредили њемачку војну науку. Тако је, на примјер, Молтке придавао велики значај ратној техници. Он је особито пажњу посветио телеграфу, жељезничким и свопутним комуникацијама, што се чак одразило и на реорганизацији њемачког генералштаба. Он је схватио да побољшање тактичко-техничких особина оруђа и оружја доводи до темељитог преображаја физиономије рата, итд.*) Али за све те стварне промјене које су настале у ратној пракси, дата су само одвојена теоретска запажања. Њемачки војни теоретичари били су немоћни да схвате у пуној мјери ону новост у вођењу рата, која се практично већ сасвим испољила и да јој у теорији нађу одговарајуће мјесто. Раскорак између теорије и праксе нагло се повећао. Теорија је видно заостајала за праксом. До чега је ово размимоилажење довело на концу и њемачку праксу, видјећемо из каснијег излагања.

Гроф Шлифен, кога Њемци називају „учитељем савременог рата“ и који је развио теорију „борбе на два фронта“, теорију „о вођењу операција по унутрашњим оперативским правцима“, теорију „о стратешкој Кани“, теорију „тући непријатеља по дјеловима, раздвојеног простором и временом“, теорију „о повећању брзине у наступању“, о избору правца главног удара, о потреби масовности артиљерије у нападу“,*) итд., дакле, читав низ појмова из подручја оперативне вјештине, ипак, није могао да се отресе прак-

*) Фридрих фон Кохенхаузен: „Од Шарнхорста до Шлифена“, изд. Геца Кон, Београд — 1936 године.

*) Фридрих фон Бетихер: „Учитељ савременог рата“, изд. Геца Кон, Београд — 1936 године.

тично застарјелих теоретских схватања о подјели ратне вјештине. Он, на примјер, говори: „Кад би сада неки нови Наполеон желео да врши пробој, он не би могао да нађе вјетрењачу са које би био у стању да прегледа цијело бојиште, да би пронашао слабо мјесто непријатеља“, што значи да је видио да су се армије омасовиле, да су се фронтови продужили, итд. — но Шлифен препоручује „обилазак крила“, „муњевити удар и уништење непријатеља у једном генералном обрачуњу“.

Шлифен, као и његови претходници, „присиљава“ праксу да се покори застарелој теорији. Он појмове, који очигледно више нијесу били тактичког реда, гура насилу у област тактике, појаве које су се очигледно одвојиле из области стратегије, „присиљава“ да се сврстају у онај дио ратне вјештине који се дотада и тада звао стратегијом.

Крутост и шаблонизам — то је карактеристика не само њемачких практичара, него и теоретичара. Њемци су у вртоглавици успеха, од 1866 године па даље, сматрали своје успјехе као потврду исправности своје теорије.

Дакле, као што се види, нова питања која су никла у измијењеним условима и која су у већој или мањој мјери теоретски обрађена од појединих војних мислилаца, иако су, по свом карактеру, очигледно, спадала у подручје једне нове области теорије, остала су ипак неиздвојена од стратегије и тактике и тиме практично „оптерећивала“ или стратегију или тактику. Ова неиздвојеност ометала је даљи самостални развој и обраду тих питања. Теорија није ишла са и пред праксом, него је „касала“ за њом на све већем отстојању.

Уопће, идеалистичко гледање на ствари и појаве основни је недостатак буржоаских војних теоретичара, а то је баш оно што је ометало, и данас још омета, замах војне мисли, не само њемачких, него и свих војних теоретичара осталих капиталистичких земаља.

Докле су такви теоретски дефекти довели њемачку врховну команду у ратној пракси, видјело се најбоље по томе, што су Њемци у Првом свјетском рату, копирајући шаблонски Наполеона, били увјерени да ће завршити рат почесним тучењем француске и руске армије, не водећи рачуна о битно измијењеним условима за ратовање уопће. А измјене су биле велике.

Непрекидни фронтови — као последица мобилизације милионске армије, и већа дубина оперативног поретка — резултат развитка борбене технике, нових родова војске и нових формација, — прозуровали су да се битка рашчлањавала на низ одвојених бојева, повезаних опћом идејом. Операција, која је обједињавала те поједине бојеве, подређена опћој идеји — добити рат, у Првом свјетском рату добила је свој пуни садржај.

Тако, дакле, измијењени услови Првог свјетског рата, гдје су биле ангажоване милионске армије са обе зараћене стране, гдје су се фронтови протезали на стотине километара, а распоред трупа по дубини јако повећао морали су, наравно, довести до краха њемачку теорију „муњевитог рата“. (Ова теорија по својој суштини и није претстављала нешто ново што би се разликовало од Наполеонове стратегиске концепције „једног генералног сукоба“, којим је он обично добијао битке).

И даље, хитлеровским теоретичарима (и практичарима) нијесу биле довољне ни лекције из Првог свјетског рата, да би видјели у чему је разлог пораза. Они ни последије тога не мијењају своју теорију „муњевитог рата“. А међутим, та теорија, по својој суштини, сама по себи искључује појам операција, јер концепција „муњевитог рата“ не дозвољава да се „савремени рат не завршава једним генералним сукобом свих оружаних снага“ (као у доба Наполеона). Савремени рат је, уствари, низ — по времену, простору и ангажовању снага, сукцесивно проведених операција. Дакле, законита појава операција противурјечи концепцији „муњевитог рата“.

Јасно је, да оваква конзервативна, укрупњена стратемиска концепција није дозвољавала да се развија теорија оперативне вјештине која, природно, услед негације операције, постаје и сама беспредметна и сувишна. И доиста, довољно је погледати само у неке војно-стручне радове фашистичких теоретичара непосредно прије Другог свјетског рата, па да се одмах у то увјеримо.

Тако, на примјер, један од познатих теоретичара фашистичке војне мисли, генералштабни пуковник Херман Ферч, у својој књизи „Ратна вјештина данас и сјутра“^{*)}, која је писана непосредно уочи Другог свјетског рата, уопће не познаје ни термин ни појам оперативне вјештине. По њему с ратна вјештина још увијек дијели онако, како ју је Клаузевец дијелио прије 150 година, тј. на тактику и стратегију. Појам операције за њега је још увијек нешто мутно, неодређено. У раздјелу „Стратегија и тактика“ он каже: „Често се под појмом стратегије употребљавају појмови као „операција“, „оперативна одлука“, итд. Операцијама се називају, тачно узевши, покрети борбених снага који доводе до битке, али су, најчешће, и саме борбе укључене у овај појам. Језик не познаје, у том погледу, никакво потпуно разграничење“. Сасвим је, дакле, разумљиво да при оваквом схватању операције не може бити ни говора о разумијевању и даљем развоју оперативне вјештине, као теоретског уопштавања операције, као новог вида борбене праксе.

Ни енглеска војна теорија није учинила ништа више у том погледу. Енглеска ратна служба такође познаје само стратегију и тактику, а ни код савремених енглеских војних писаца нема ни спомена о кристализацији оперативне вјештине. Тако, на примјер, у књизи „Модерни рат“^{**)} Лидел Харта, једног од познатих савремених енглеских теоретичара, кога су до рата много преводили Французи, а и Њемци, говори се само о стратегији и тактици. Он познаје појам операције, одређује чак и неке прописе из области теорије оперативне вјештине (циљ операције, правац главних удара, гибкост борбеног поретка, мјесто пробоја), но све му је то врло оскудно, почетничко, и дјелимично и нелогично, неправилно и некатегорисано. (Поглавље „Шта треба, а шта не треба радити“, стр. 368—370).

*) Херман Ферч, генералштабни пуковник: „Ратна вјештина данас и сјутра“, изд. „Просвјета“ — Београд, 1939 године.

**) Лидел Харт: „Модерни рат“, изд. Геца Кон, Београд — 1937 године.

Руски дореволуционарни војни теоретичари нијесу такође ништа особито дали у области оперативне вјештине. Послије Жоминија*), најистакнутији руски царски хисторичари и теоретичари били су у другој половини XIX и почетком XX стољећа: Лер, Михњевић, Орлов, Баскаков и Мишлаевски, савременици и истомишљеници Фоша, централне фигуре француске војне мисли почетком XX стољећа. Но, они су, као и Фош, остали с малим измјенама досљедни ученици Жоминија — догматичари и шаблонисти, тј. сљедбеници и обожаватељи „наполеоновске“ школе „методизма“. У новим, измјењеним материјалним условима, наравно, то више и није била наполеонска школа. Њихов шаблон, на примјер, за провођење нападне операције у условима нове позиционе одбране, какву Наполеоново доба није познавало, састојао се у следећем: нападну операцију треба проводити постепено и методично, како по времену, тако и по простору. Почетку нападне операције треба да претходи силна и дуготрајна артиљериска припрема, која има да обезбиједи, на релативно уском фронту (5—7 км), заузимање прве позиције дубине 3—5 километара. Послије тога борбени поредак нападача треба да се привремено заустави, артиљерија треба да туче слиједећу линију одбране, да би је пјешадија нападача заузела и учврстила за собом, итд. По том теоретском шаблону и проведена је огромна већина нападаних операција од стране руске, француске и енглеске армије у Првом свјетском рату, но, разумије се, с неуспјехом.

Новост у такву „оперативну вјештину“ унио је први пут Брусилев у својој познатој офанзиви јуна—јула 1916 године. Он је артиљериску припрему по времену скратио, а по фронту проширио. Наступао је главним снагама не на уобичајених 5—7 км фронта, него једновремено на четири отсјека са укупном ширином до 60 км, а помоћним снагама на седам отсјека, с укупном ширином до 35 км. На тај начин Брусилев је, прво, постигао оперативно изненађење, друго, онемогућио браниоцу (Аустријанцима) маневар по фронту, и, треће, створио услове за широки маневар с циљем обухвата бочова браниоца и окружења дјелова разбијеног непријатеља. Успјех је био огроман, но ипак не потпун. Брусилев је извршио тактички и оперативни пробој (на неким правцима његови корпуси избили су на дубину до 150 км), дезорганизовао одбрану непријатеља, нанио му огромне губитке, но није имао чиме да заврши операцију: недостајале су му покретне оперативне резерве из дубине, које би завршиле окружење и уништење основних снага непријатеља у оперативној дубини. Он је својих пет коњиичких корпуса поделио по читавом фронту, умјесто да је од њих оформио једну или двије покретне групе, које би му у завршној етапи операције сигурно обезбиједиле пун успјех. Па ипак, без обзира на непотпуни успјех Брусилова, то је за оно вријеме био велики корак напријед у области оперативне вјештине.

Овај случај Брусилова остао је, међутим, усамљен у борбеној пракси зараћених страна у Првом свјетском рату, а такође ни теоретски тада још није био обрађен и уопћен.

*) Жомини је био до 1811 године у служби Наполеонове армије, а затим је прешао у службу Руске царске армије.

Ето, тако отприлике, у најгрубљим цртама, изгледају прилози арсеналу оперативне вјештине од стране буржоаских војних теоретичара и практичара од Наполеона до Октобарске револуције.

Совјетска војна мисао тек је тридесетих година дошла на идеју „дубоке операције“, тј. савремене операције, док је питање оперативне вјештине, као засебне гране, међу стратегијом и тактиком дуго било спорно. Иако се појам „оперативна вјештина“ среће већ раније, оперативној вјештини званично је признато право самосталне гране ратне вјештине тек после Другог свјетског рата (у говору Булгањина поводом 30-годишњице Совјетске армије).

Савремени буржоаски војни теоретичари не признају ни данас оперативној вјештини посебно мјесто. Ипак после Другог свјетског рата више се обрађује питање операције, а у разради идеја „мале стратегије“ или „велике тактике“ постала је актуелнија.

Према томе, од свих великих држава само совјетска војна наука даје посебно мјесто оперативној вјештини. Совјетски војни теоретичари одвајају бој од операције и операцију од рата у цјелини. По совјетским схватањима бој је тактичка категорија, операција оперативна категорија и води се снагама од армије до фронта (па и групе фронта — стратегиска операција), а рат, као стратегиска категорија, проводи се ангажовањем свих оружаних снага једне државе.

Обзиром на нашу тему ми ћемо се, наравно, ограничити у даљем излагању само на оно, што је совјетска ратна пракса и теорија дала ново у области оперативне вјештине, дотичући се при том совјетских тактичких и стратегиских схватања само утолико, уколико се поједина питања оперативне вјештине не могу без тога правилно и потпуно разумјети.

Према совјетским схватањима операција је цјелокупност борбених дејстава оперативних или оперативно-стратегиских формација оружаних снага, чија су дејства повезана заједничким опћим циљем и јединственом оперативном замишљу.

Шта видимо из ове дефиниције операције?

Видимо, прије свега, да савремена операција претставља припрему и извођење борбеног акта одређених оружаних снага, за разлику од схватања по којима је операција значила све, само не борбена дејства. Друго, из дефиниције произлази, да је операција састављена од низа нижих борбених аката, тј. бојева. Овај моменат одмах указује и на карактер савремене операције, тј. да се она не исцрпљује у једном судару одређених оружаних снага, него да се по времену сукцесивно извршава низом бојева. Треће, дефиниција указује на оружану формацију, која је способна да самостално изврши операцију. То су оперативне и стратегиске формације. Конкретно говорећи, то је армија (фронт) или два или неколико фронта, при чему је армија оперативна, фронт оперативно-стратегиска, а остале су стратегиске групације. Напокон, четврто, из дефиниције се види, да не може било какав скуп бојева да се сматра операцијом. Да би се неки скуп бојева сматрао операцијом, он мора бити повезан једним јединственим оперативним циљем, а сва борбена дејства, која се проводе да би се постигао тај јединствени циљ,

треба да буду обухваћена једном јединственом оперативном замишљу. Значи, циљ и замисао треба да буду опћи, јединствени.

Оперативна вјештина је, по совјетским погледима, учење о припреми, организацији и вођењу операције.

Какво место, по совјетским погледима, заузима оперативна вјештина у војној науци, односно у учењу о ратној вјештини?

„Ратна вјештина је саставни дио војне науке и укључује у себе тактику, оперативну вјештину и стратегију, тј. бави се изучавањем питања и метода вођења ратних дејстава и рата у цјелини. Војна пак наука, осим питања ратне вјештине, обухвата питања економских и моралних могућности државе“.*)

Као што се види из горње дефиниције, теорија ратне вјештине је једна од самосталних грана војне науке, а оперативна вјештина је самостални дио ратне вјештине. У односу на остале дјелове ратне вјештине, оперативна вјештина, по свом унутарњем карактеру, по тематици коју обрађује, заузима средину између стратегије и тактике.

Овдје ваља нагласити још само то, да би било неправилно и недијалектички схватити, због овакве подјеле војне науке уопће и ратне вјештине посебно, да се оперативна вјештина потпуно одијелила од тактике, с једне, и од стратегије с друге стране, а све три заједно од осталих грана војне науке. Оне су у пракси у најтешњој вези, произлазе једна из друге и једна другу условљавају. То се, напokon, најбоље види из дефиниција рата, операције и боја. Ако је, наиме, савремена операција низ бојева повезаних јединственим циљем и замишљу, како се може говорити о успјешно изведеној операцији, ако ти бојеви, сваки за себе, не успију? Исто то важи и за однос између операција и рата. Ова подјела има значај утолико, уколико омогућава категорисање појмова, њихову теоретску разраду и одређивање принципа о њиховој практичној примјени.

Закључак

Оперативна вјештина као учење о операцији претставља данас посебан дио ратне вјештине.

Први елементи за изградњу теорије оперативне вјештине узети су из праксе Наполеоновог армије. Од тог времена, па до наше епохе, операција као нови вид оружаних обрачуна на бојишту, све се више оформљавала, издвајала од боја као тактичке и од рата у цјелини као стратегиске категорије.

Буржоаски војни мислиоци и теоретичари нису били у стању да потпуно схвате ту новост у ратној пракси и да јој даду одговарајуће теоретско тумачење. Они су у току последњих 150 година успјели да дјелимично освјетле само нека начела и поједине појмове из те области, али они ни данас не дају оперативној вјештини засебно мјесто у ратној вјештини.

Совјетска војна мисао тек је тридесетих година дошла на идеју савремене операције, а оперативној вјештини, као засебној грани ратне вјештине, дато је званично признање тек после Другог свјетског рата.

*) Булгајин: „Тридесет година Совјетских оружаних снага“.

Па ипак, било би немарксистички мислити да је с развојем оперативне вјештине завршено. Наш Народнослободилачки рат дао је у арсенал те области ратне вјештине свој практични прилог, који досад нигдје није био предвиђен, нити обрађен. Наша пракса, теориски обрађена и уопћена, обогатиће теорију оперативне вјештине. Осим тога, развој ратне технике с којом је у најужој вези постанак и развој оперативне вјештине, тече даље. Тај развој технике обогатиће, новим појавама и појмовима, савремену оперативну вјештину. Дужност је теорије да већ данас предвиђа, колико је то више могуће, то ново што се може сјутра појавити.